
Insatser för inkluderande undervisning

Delegaternas tankar och förslag

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

INSATSER FÖR INKLUDERANDE UNDERVISNING

Delegaternas tankar och förslag

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency) är en oberoende och självstyrande organisation som drivs med stöd från European Agencys medlemsländer och EU-institutionerna (kommissionen och parlamentet).

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

EU-kommissionens stöd till framtagandet av denna publikation innebär inte att kommissionen ställer sig bakom innehållet i den. Innehållet ger endast uttryck för författarnas åsikter, och kommissionen kan inte hållas ansvarig för hur innehållet kan komma att användas.

Åsikterna som uttrycks av enskilda personer i detta dokument återspeglar inte nödvändigtvis European Agencys, dess medlemsländers eller kommissionens officiella åsikter. Kommissionen kan inte hållas ansvarig för hur informationen i detta dokument används.

Redaktörer: Victoria Soriano och Mary Kyriazopoulou, European Agency

Utdrag från dokumentet får göras förutsatt att tydlig hänvisning till källan anges. Hänvisning till denna rapport bör se ut som följer: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016. *Insatser för inkluderande undervisning: Delegationernas tankar och förslag*. Odense, Danmark: European Agency for Special Needs and Inclusive Education

För bättre tillgänglighet finns denna rapport på 23 språk och i tillgänglighetsanpassat elektroniskt format på European Agencys webbplats: www.european-agency.org

ISBN: 978-87-7110-615-2 (elektroniskt format)

ISBN: 978-87-7110-592-6 (tryckt format)

© **European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2016**

Sekretariatet
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Danmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kontoret i Bryssel
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

INNEHÅLL

FÖRORD	5
INLEDNING	6
DE UNGA DELEGATERNAS TANKAR OCH FÖRSLAG	8
Huvudbudskap och rekommendationer	9
1. Allt om oss, med oss.....	9
2. Hinderfria skolor	10
3. Bryt ned stereotyperna.....	14
4. Mångfalden är blandningen, inkluderingen är det som får blandningen att fungera	16
5. Att få bli fullvärdiga samhällsmedborgare.....	19
AVSLUTANDE KOMMENTARER	21

Figur 1. European Agencys medlemsländers flaggor

FÖRORD

Länderna som ingår i European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency) beslutade att anordna en europeisk hearing 2015.

Det var fjärde gången som European Agency anordnade en sådan här hearing. Två av de tidigare hearingarna genomfördes i Europaparlamentet i Bryssel (2003 och 2011), medan den andra genomfördes i portugisiska parlamentet i samarbete med det portugisiska utbildningsministeriet och det portugisiska ordförandeskapet i Europeiska unionens råd (2007).

Hearingen 2015 anordnades i nära samarbete med det luxemburgska ordförandeskapet i Europeiska unionens råd och Luxemburgs utbildnings- och barn- och ungdomsministerium.

Sjuttiotvå unga deltagare, både med och utan funktionsnedsättning och/eller behov av särskilt stöd, bjöds in för att dela med sig av sina tankar och diskutera hur inkluderande undervisning går till i deras utbildningssammanhang. Genom deras diskussioner framkom goda exempel på vilka åtgärder som kan vidtas för att åstadkomma bra inkluderande undervisning.

I hearingen deltog cirka 250 deltagare och intressenter från 28 av European Agencys medlemsländer, liksom beslutsfattare och representanter från europeiska och internationella institutioner.

European Agency har sammanställt denna rapport utifrån de ungas diskussioner och resultaten av dessa som presenterades i plenarsammanträdet.

För European Agency har det varit ett nöje och en ära att få organisera hearingen. Vi vill särskilt tacka de 72 ungdomsdelegaterna, liksom deras familjer, lärare och stödpersonal, utbildningsministrarna, representanterna från europeiska och internationella organisationer och till sist Luxemburgs utbildnings- och barn och ungdomsministerium för deras deltagande och engagemang. Utan alla dessa deltagare hade det inte varit möjligt att arrangera en sådan betydelsefull tillställning.

Per Ch Gunnvall
Ordförande

Cor J.W. Meijer
Direktör

INLEDNING

Den 16 oktober 2015 stod det luxemburgska ordförandeskapet för Europeiska unionens råd värd för European Agencys fjärde hearing som anordnades under rubriken *Insatser för inkluderande undervisning*. Sjuttio två unga deltagare från hela Europa, både med och utan funktionsnedsättning och/eller behov av särskilt stöd, fick chansen att diskutera hur deras skolor och deras länder ser till att de får inkluderande undervisning.

I sitt öppningstal hänvisade Luxemburgs utbildnings- och barn- och ungdomsminister Claude Meisch till *Charter of Luxembourg* från 1996, som var resultatet av ett europeiskt samarbete om skolintegration. Han uttryckte sin glädje över att Luxemburg tjugo år efter *Charter of Luxembourg* fick fungera som samordnare för de så kallade *Luxemburgrekommendationerna* som efter denna 2015 års hearing skulle formuleras utifrån de resultat som framkom av hearingen och som han skulle presentera för sina kolleger på Europeiska unionens råds möte för ministrar med ansvar för utbildning den 23 november 2015. Claude Meisch uppmuntrade ungdomsdelegaterna att ta chansen att uttrycka sig fritt och att berätta om inkluderande åtgärder som de tycker är bra i deras skolor och om sådant som behöver förbättras. Han beskrev även i stora drag hur Luxemburgs utbildningssystem utvecklats och förbättrats för att bli mer inkluderande.

Marianne Vouel, direktör på specialundervisningsavdelningen på Luxemburgs utbildnings- och barn- och ungdomsministerium, framhöll uttryckligen i sitt inledningsframförande att beslutsfattare och de som arbetar inom området har samma önskemål som eleverna själva och att de strävar efter att kvaliteten på undervisningen ska bli bättre. Fokus bör ligga på elever med mer komplicerade behov, eftersom dessa också förtjänar att bli sedda. Hon betonade att alla är olika och att alla har olika behov. En av de största utmaningarna för alla utbildningssystem är att se och hantera denna mångfald.

(Den fullständiga texten från de luxemburgska befattningshavarnas anföranden kan läsas på webbplatsen för hearingen: <https://www.european-agency.org/events/takeaction>.)

Hearingen anordnades för att ge elever en chans att påverka utbildningspolitiken. Tanken var att femton- och sextonåringar från 28 av European Agencys medlemsländer skulle få berätta hur inkluderande undervisning går till i deras skolor, samt att försöka se om några framsteg gjorts när det gäller inkluderande undervisning sedan den första hearingen 2003.

Hearingen 2015 följde upp resultaten från European Agencys tidigare hearingar, som anordnades i Bryssel (2003 och 2011; <https://www.european-agency.org/events/young-views-on-inclusive-education-european-hearing-2011->

[brussels](https://www.european-agency.org/events/young-voices-meeting-diversity-in-education)) och i Lissabon (2007; <https://www.european-agency.org/events/young-voices-meeting-diversity-in-education>). Över 240 unga elever från högstadiet, gymnasiet, yrkesutbildningar och högre utbildning deltog i de tre tidigare hearingarna.

För att kunna förbereda sig inför hearingen fick de 72 unga deltagarna ett dokument med resultaten från de tre tidigare hearingarna samt frågor att fundera på och diskutera i sina respektive skolor.

Diskussionsfrågorna rörde hur skolorna stöder dem i deras utbildning, exempel på hur lärare och klasskamrater tar hänsyn till deras behov, tillgänglighet, klassrumsorganisation och förslag på hur man kan komma över de hinder för inkludering som fortfarande återstår.

Under hearingen var eleverna indelade i sex arbetsgrupper där de fick chans att diskutera dessa frågor ytterligare, dela med sig av sina egna erfarenheter och även framföra sina klasskamraters åsikter.

De främsta resultaten från gruppdiskussionerna presenterades i plenarsammanträdet i form av huvudbudskap, och dessa låg sedan till grund för *Luxemburgrekommendationerna*.

Figur 2. Ungdomsdelegater och andra representanter på den europeiska hearingen

DE UNGA DELEGATERNAS TANKAR OCH FÖRSLAG

Resultaten från 2015 års hearing går i linje med, och bygger vidare på, resultaten från de tre tidigare hearingar som European Agency anordnade 2003, 2007 och 2011. I resultaten från de tidigare hearingarna framgick att framsteg uppnåtts när det gäller inkluderande undervisning i de olika europeiska länderna.

European Agency samlade på sig ett stort kunnande med hjälp av resultaten från de unga elevernas diskussioner vid de tre tidigare hearingarna. Detta har även lett fram till ett antal principer som är bra att ha i åtanke när inkluderande undervisning ska genomföras i praktiken. Dessa är som följer:

- **Riktlinjer om rättigheter gällande:**
 - *Respekt:* rätten att bli respekterad, att få vara delaktig i alla beslut som rör en själv och att inte bli diskriminerad.
 - *Kvalitet och rättvisa i utbildningen:* rätten att få kvalitetssäkrad utbildning, likvärdiga möjligheter till utbildning och att få rätt stöd så att man kan delta i undervisningen och i skolan tillsammans med jämnåriga som bor i samma område.
 - *Samhälls- och arbetsliv:* att kunna leva självständigt, bilda familj, bo i en anpassad bostad, läsa vidare (högskola/universitet), få arbete och att inte vara avskild från personer utan funktionsnedsättning på alla områden i livet.
- **Huvudprincipen om fördelarna med inkluderande undervisning:**
 - Individerna får högre social kompetens, lär sig umgås med sina jämnåriga, blir starkare och mer självständiga (får lättare att stå emot diskriminering och stereotyp tänkande), lär sig att hantera den verkliga världen och blir bättre förberedda för arbetslivet. Detta är första steget mot att bli en fullvärdig samhällsmedborgare. Inkluderande undervisning är bra för oss alla: En ny värld öppnas, och mångfald är något positivt.

Vid 2015 års hearing uttryckte de unga att de i stora drag var nöjda med sin utbildning. De kunde dock se vissa brister i utbildningen och kom med en del konkreta förslag. Utbildningssituationen som de unga berättade om, liksom deras förslag, har sammanställts och sammanfattats och utgör grunden för *Luxemburgrekommendationerna*. Enligt rekommendationerna är inkluderande undervisning alltid det bästa alternativet i de fall då de nödvändiga förutsättningarna för detta finns. Rekommendationerna är uppdelade kring fem huvudbudskap som de unga gav uttryck för i sina diskussioner och i presentationerna av vad man kommit fram till.

Huvudbudskap och rekommendationer

1. Allt om oss, med oss

Det första budskapet, *Allt om oss, med oss*, har att göra med att de unga eleverna ska få vara delaktiga i alla beslut som gäller dem:

- De ungas åsikter, liksom deras familjers, bör få komma fram och beaktas i alla beslut som direkt eller indirekt påverkar dem.
- De unga bör tillfrågas om vilka deras behov är.
- Ungdomsorganisationer bör systematiskt vara delaktiga.

De unga var väldigt tydliga med att de och deras familjer måste få vara aktivt delaktiga och att man måste lyssna på dem innan beslut fattas. Man måste ta hänsyn till deras faktiska behov och önskemål. De unga talade även varmt om hur viktigt det är med systematiskt engagemang från olika organisationer för unga och personer med funktionsnedsättning. Enligt dem spelar dessa organisationer en nyckelroll när det gäller att ge dem stöd. Elevråden på skolan har en annan roll. De ungas deltagande i elevråden uppfattas som ett viktigt sätt för dem att bli helt integrerade i skollivet, och sådant deltagande uppmuntras starkt.

Exempel från delegaterna

Elevernas och familjernas delaktighet:

När nya strategier ska tas fram måste de unga (med behov av särskilt stöd) få vara delaktiga i beslutsfattandet på alla nivåer, från myndighetsnivå ned till det dagliga arbetet. Ta hänsyn till den enskildes behov. (Amund och Helene, Norge)

Det är oerhört viktigt att föräldrarna får vara delaktiga i beslut som fattas om deras barn. (Jack, Nordirland, Storbritannien; Kristina, Slovakien)

Elevråd:

Jag känner mig som en del av klassen. Jag sitter med i elevrådet och har valts av mina klasskamrater. Jag har en stödlärare som hjälper. (Andrea, Malta)

Vi har ett elevråd på skolan där fokus ligger på samarbete med elever med behov av särskilt stöd. Barnen som är med i elevrådet är särskilt delaktiga. (Agné och Kornelijus, Litauen)

Jag gillar elevrådet för där får jag säga vad jag tycker. (Blake, Irland)

Saul valdes till head boy (hög befattning i elevrådet) efter omröstning bland

barnen på skolan. (Alexander och Saul, England, Storbritannien)

Organisationers engagemang:

I mitt land har vi ett riksförbund. Med hjälp av den här organisationen kan vi lösa vissa av problemen. Textning är mycket viktigt för oss med hörselnedsättning. Organisationen tar filmer och textar dem. (Javier, Spanien)

I mitt land finns det en väldigt bra organisation. De har till exempel undervisning för elever med handikapp som inte kan följa med i den vanliga undervisningen. Och de får även extra studiehjälp från organisationen. Vi har även en annan organisation som heter "de blindas hem" och den hjälper verkligen de som är blinda. (Céline och Florence, Luxemburg)

I mitt land finns det ett förbund för de som inte kan se så bra eller de som är blinda. Genom dem har jag fått hjälp så att jag kan läsa på min dator. På min iPad eller dator kan jag ta del av information. (Lorenzo och Matteo, Italien)

I mitt land finns det särskilda förbund som hjälper barn med funktionsnedsättning. De erbjuder lösningar på problem och samarbetar med utbildningsministeriet. (Georgia och Minas, Cypern; Stefanos och Georgios, Grekland)

I mitt land finns det en förening för dyslektiker. De har en särskild webbplats med information om dyslektikers styrkor och svagheter. (Erazem och Primož, Slovenien)

Jag tycker vi ska uppmana politikerna att försöka ge så mycket stöd som möjligt till de här organisationerna. De är till stor hjälp i våra liv. De hjälper oss att försvara våra rättigheter. De hjälper till att öka kunskapen i samhället. (Adrià, moderator, Spanien)

2. Hinderfria skolor

Det andra budskapet, *hinderfria skolor*, har att göra med alla fysiska och tekniska hinder som måste övervinnas.

- Många hinder har redan övervunnits, men alla hinder bör tas bort så att alla har möjlighet att ta sig till utbildningslokaler i sitt område, komma in i dem och ta sig runt i dem.
- När lokaler där undervisning anordnas renoveras eller moderniseras måste hänsyn tas till tillgänglighetsprinciper. Man bör till exempel ordna utrymmen

som kan användas för flera olika typer av aktiviteter och/eller tysta utrymmen i skolorna och öka tillgängligheten till flexibel teknik för undervisning.

- Lämpliga tekniska hjälpmedel och undervisningsmaterial bör tillhandahållas utifrån de individuella behoven.

Ungdomarna diskuterade fyra frågor. För det första kan det fortfarande vara svårt att ta sig till utbildningslokaler. Helst vill man kunna använda kollektivtrafik, men för det krävs anpassning. Särskilda transportlösningar ses som ett alternativ endast om det inte går på något annat sätt. Enligt ungdomarna verkar bristen på praktiska transportalternativ vara en av faktorerna som hindrar eleverna från att gå i den lokala skolan.

För det andra rapporterade ungdomarna att tillgängligheten i skolorna har förbättrats. De var tydligt nöjda med sina skolors flexibilitet och tillgänglighetsanpassning, både formellt – genom ramper, hissar och tillgänglighetsanpassade toaletter – och kreativt – när skolorna och (framför allt) klasskamraterna gärna hjälper om det uppstår problem (som när hissen är trasig till exempel). Vissa förbättringar behöver göras när det gäller tillgänglighet till nödutgångar och en del rum, som gymnastiksalor och matsalar, eller när det behövs nyckel för att kunna använda hissen. Det är viktigt att alla elever ska kunna känna sig trygga och säkra.

För det tredje har det blivit enklare att ta sig runt i själva skolorna. Ungdomarna rapporterade om breda korridorer och skyltar med blindskrift där sådana behövs. Tysta utrymmen och utrymmen som kan användas för flera olika aktiviteter uppfattades som en underlättande faktor för alla elever och fler sådana bör inrättas. Delegerarna berättade att lektionerna genomförs i klassrum som alla klasskamrater kan komma in i.

Till sist har tillgången till anpassade tekniska hjälpmedel och anpassat material blivit bättre, och det är en förutsättning för inkludering.

De unga eleverna betonade att det inte finns några universallösningar, så det är oerhört viktigt att man frågar om, och respekterar, de individuella behoven. Skolorna måste vara flexibla och improvisera med alternativen. Resurserna på skolorna bör uppfylla alla elevers behov.

Exempel från delegaterna

Tillgänglighetsanpassning på vägen till skolan:

Skolbussar måste vara tillgänglighetsanpassade. Alla elever måste ha möjlighet att delta i alla aktiviteter, till exempel idrottsaktiviteter ... (Blake, Irland)

Det finns särskilda transportalternativ för elever med fysisk funktionsnedsättning, men blinda elever reser med kollektivtrafiken som alla andra. (Reinis och Georgs, Lettland; Lillý, Island; Elisabeth, Estland)

Vi kan också ta taxi, men det är en begränsad budget, så vi kan bara åka ett visst antal gånger. (Elisabeth, Estland)

Tillgänglighet i skolan:

Skolan är tillgänglig för elever med fysiska funktionsnedsättningar och rullstolsburna genom till exempel ramper, hissar, tillgänglighetsanpassade toaletter och liknande. (Matteo, Italien; Georgios, Grekland; Lillý och Hrefna, Island; Rolf och Casper, Danmark; Dénes och Borbála, Ungern; Tom och Paul, Tyskland; Miguel Ângelo, Portugal; Kristina och Tova, Sverige)

Vi har hissar på vår högstadieskola, men det finns många trappor också. Fyra våningar, och man måste ha nyckel för att använda hissen, så det är lite svårt. Skolan har lovat att situationen ska förbättras. (Eelis, Finland)

Man bör ta hänsyn till fysiska hinder när man planerar ombyggnad av en skola. Tillräckligt med pengar måste sättas till. (Robert, Nordirland, Storbritannien)

Min skola försöker hitta finansiering för att ta bort de hinder som är kvar, men det är svårt. (Natalia och Marcin, Polen)

Sedan min skola byggdes om för två år sedan har förhållandena förbättrats. Det är fortfarande höga ljudnivåer på grund av de andra eleverna, vilket kan vara ett fysiskt hinder för mig. (David, Portugal)

Det finns hiss, men du kan inte komma in i byggnaden om du sitter i rullstol. (Jakob, Österrike)

Det finns hiss, men dörrarna är svåra att få upp. (Paul, Tyskland)

På min skola finns det lampor som blinkar i korridorerna när man går till klassrummet. Det finns ramper och ledstänger för de med fysisk funktionsnedsättning eller de som sitter i rullstol. Lärarna har fått utbildning i hur de ska arbeta med elever som har inlärningssvårigheter. Det finns även logopedhjälp så att vi kan plugga precis som våra kamrater. (Javier, Spanien)

En ledsagare hjälper mig i klassrummet. Hissen har anpassats eftersom det finns två rullstolsburna på skolan. Det finns risker om det skulle börja brinna på skolan. En gång var det brandövning och jag var tvungen att ta mig ner till

bottenvåningen. Jag fick bäras ner av några elever och var riktigt rädd. (Lucas, flamländsktalande delen av Belgien)

Tillgänglighet i klassrummet:

Blinda elever får använda blindskrift i skolan. Allt undervisningsmaterial finns på blindskrift. (Tova, Sverige; Reinis och Georgs, Lettland; Emili och Elisabeth, Estland)

Jag har en hörselnedsättning. Så jag har hörlurar som jag kan ansluta för att höra bättre. Lärarna visar intresse för att lära sig mer om olika funktionsnedsättningar för att kunna hjälpa oss att övervinna problemen. (Lucía, Spanien)

Tunga väskor med böcker kan också vara ett fysiskt hinder. E-böcker, bärbara datorer och surfplattor skulle vara bra. (Dénes, Ungern)

Figur 3. Ungdomsdelegater (Jack Love, Nordirland, Storbritannien; Blake O’Gorman, Irland; Nakita Hallissey, Irland och Robert Gault, Nordirland, Storbritannien) uttrycker sina åsikter

3. Bryt ned stereotyperna

Det tredje nyckelbudskapet, *bryt ned stereotyperna*, handlar om vad som betraktas som "normalt". Om vi erkänner att vi alla är olika, vem är då "normal"?

- Att förse lärare, skolpersonal, ungdomar, familjer och stödtjänster med korrekt information om elevers olika behov är väldigt viktigt för att skapa ömsesidig respekt och tolerans.
- Mångfald måste ses som ett positivt faktum; den gemensamma värdegrunden måste vara "att se funktionsnedsättning som normal".
- Alla är olika, och alla måste bli accepterade som de är. Tolerans grundar sig på förståelse för varandra.
- Medvetenheten om, och toleransen mot, personer med funktionsnedsättning måste öka inom utbildningssektorn.

Det behövs bra information, till exempel om hur diskriminering och mobbning kan motarbetas, för att den här grundläggande tanken ska accepteras. För att få till stånd en attitydförändring bör lämplig information riktas till lärare, skolpersonal – inklusive ledningen – klasskamrater, familjer och alla funktioner som är inblandade i skolan.

Det bästa resultatet är ömsesidig respekt och tolerans. Mångfald är inte en utmaning utan en positiv och normal situation; funktionsnedsättning är inte onormalt; tolerans grundar sig på förståelse för varandra. Ungdomarna betonade att attityderna behöver förändras så att man i första hand ser på vad de KAN göra, inte på deras funktionsnedsättning.

Exempel från delegaterna

Ökad förståelse:

Utbildning om arbete mot diskriminering och mobbning skulle hjälpa. Man borde bedöma oss för vad vi gör och inte för hur vi ser ut. (Lucie, Tjeckien)

Eleverna vet inte hur de ska hantera handikapp. Jag känner mig kränkt och ledsen när folk stirrar. (Johannes, Tyskland)

Det är lätt att vara emot andra människor som man inte förstår. Man bör försöka förklara hur det är att vara blind, så att man ger folk en chans att förstå. (Emelie, Sverige)

Det behövs mer respekt och förståelse från lärarnas sida. Elever med behov av särskilt stöd ska inte behöva känna sig utanför. Alla ska få känna att de är en del

i gemenskapen. (Jack, Nordirland, Storbritannien)

Det finns lärare som verkar tycka att vi som är döva eller har en funktionsnedsättning är mindre viktiga än andra elever. De bör få utbildning. Alla bör förstå att vi är precis som alla andra. (Céline, Florence och Lara, Luxemburg)

Jag tycker att samhället bör acceptera alla som de är. Inte bara oavsett om man har en funktionsnedsättning eller inte. Utan även oavsett vilken könstillhörighet, etnisk bakgrund eller vilka fritidsintressen man har. Jag tycker att vi har uppnått en ganska bra toleransnivå. Men det finns fortfarande en del som behöver göras. Det bästa vapnet mot diskriminering är tolerans. Vi måste öka medvetenheten om våra olikheter. (Adrià, moderator, Spanien)

Anordna kampanjer mot mobbning. Försök kommunicera och håll kontakten med elever med behov av särskilt stöd; bjud in dem till sociala evenemang och aktiviteter. (Agné och Kornelijus, Litauen)

Vi måste öka kunskapen om studerande med funktionsnedsättning: De andra eleverna vet inte vad de ska säga och är rädda för att såra barn med funktionsnedsättning. Lärarna behöver få mer utbildning, och skolorna mer stöd från myndigheterna. (Elisabeth, Estland)

Kommunikation är a och o. Kommunikation om vad som har gjorts bra. Erfarenhetsutbyte. Särskilda råd för att uppnå inkludering. Kamratstöd, volontärer i klassrummen. Lärarna bör lyssna på eleverna och vara på samma nivå som dem. (Derrick och Mark, Skottland, Storbritannien; Saul och Alexander, England, Storbritannien)

Positiva erfarenheter:

Ibland anordnas "toleranslektioner". På min skola pratar man mycket om likabehandling. (Natalia, Polen)

Mina klasskamrater skojar med min blindhet, och det får alla att känna sig mer avslappnade. Varför mobbas en del? De gör det inte med flit; jag måste lära mig att inte ta det på allvar. (Tova, Sverige)

Lärarens attityd har stor betydelse. (Isaac, Malta)

I början förstod jag inte riktigt personer med funktionsnedsättning. Men den här konferensen har gett mig bättre förståelse för personer med funktionsnedsättning och vilka svårigheter de har upplevt. (Lara, Luxemburg)

Ingen mobbning; en bra skola att gå i. (Pinja, Finland)

Vi har ett projekt där alla elever får ha ögonbindel på sig för att prova på hur det är att vara blind. Vi har även provat att gå med käpp så att alla elever får prova de andras funktionsnedsättning. (Emili, Estland; Eelis, Finland; Reinis, Lettland)

Ända från när vi är små lär vi oss att alla inte har samma bakgrund. Därför tänker vi inte på olikheter i klassrummet. (Lillý, Island)

4. Mångfalden är blandningen, inkluderingen är det som får blandningen att fungera

Det fjärde budskapet handlar om en slogan som en del ungdomar använder sig av: *Mångfalden är blandningen, inkluderingen är det som får blandningen att fungera:*

- Alla bör fokusera på vad som *kan* göras, inte på vad som inte kan göras.
- All utbildning måste vara tillgänglig för alla. Om alla elevers behov uppfylls innebär det kvalitetssäkrad utbildning för alla.
- Samarbete mellan lärarna och andra yrkesgrupper, liksom tillgång till bra utbildningsmöjligheter, är grundförutsättningen.
- Att lärare och klasskamrater hjälper till och att eleverna får det tekniska stödet de behöver är oerhört viktigt.

Ungdomarna betonade de positiva effekterna av vissa pedagogiska åtgärder, som individuella utbildningsplaner, anpassade utbildningsprogram, användande av tekniska hjälpmedel, hjälp från stödlärare och assistenter, arbete i små grupper, liksom flexibla prov- och examinationsmetoder (skriftliga eller muntliga prov med till exempel extra tid och liknande). De betonade att om de fick mer tid på sig blev provsituationer inte så stressande för dem.

Ungdomarnas främsta önskemål var att lärarna och annan personal alltid skulle fokusera på vad som kan göras, istället för på vad som inte kan göras och att de skulle få hjälp och stöd. Att ta hänsyn till alla elevers behov innebär att man förstärker det som eleverna kan göra, istället för att fokusera på det som de inte kan. De nämnde även att de har lärt sig att de har rätt till hjälp om de behöver det. Helt tillgänglighetsanpassad utbildning är grunden för en kvalitetssäkrad utbildning för alla. Ungdomarna var medvetna om att lärarna, liksom deras klasskamrater, spelar en viktig roll för hjälpa dem. Lärarna och klasskamraterna behöver mer information och utbildning på olika nivåer anpassad efter deras olika roller. Som resultat får alla elever bättre stöd och bättre förståelse för olika hjälpbehov.

Ungdomarna betonade även behovet av bättre samarbete mellan lärarna, inte endast för att de ska kunna tillhandahålla den hjälp som behövs, utan även för att underlätta övergångsfaserna mellan olika utbildningsnivåer.

Exempel från delegaterna

Förslag till lärare:

Lärarna måste fokusera på mina styrkor och inte på mina svagheter. (Michaela, Tjeckien)

Lärarna försöker förklara tydligt och hjälpa till när det behövs, och vi arbetar i par och grupp. (Jakob och Til, Österrike; Kristina, Sverige)

Personliga erfarenheter:

Jag upplever att min skola vill integrera mig medan vissa andra skolor inte har velat det. Specialläraren hjälpte mig jättemycket. (João, moderator, Portugal)

Jag har haft både positiva och negativa erfarenheter av lärare och klasskamrater. De kan frysa ut dig eller hjälpa dig. Att jag är "intressant" för dem har en negativ inverkan på mina studier. (Robert, Nordirland, Storbritannien)

Jag tycker det är svårt att säga till om vad jag behöver, men jag måste lära mig att jag måste be om saker för att få dem. (Johannes, Tyskland)

Alla lärare och klasskamrater hjälper till, så jag tycker om att gå i skolan. (Borbála, Ungern; Miguel Ângelo, Portugal)

Jag skulle vilja säga att vi trivs i skolan, med våra klasskamrater och med våra lärare också. (Georgia, Cypern)

Min skola tar jättebra hand om mig och är bra anpassad. (Primož, Slovenien)

Stödåtgärder:

Vi har stödlärare. (Jakob, Österrike; Michaela, Tjeckien; Tom, Tyskland; Kristina, Sverige; Matteo, Italien; Dénes, Ungern)

Lärarna väntar, och om det behövs får de som vill ha det extra tid. Det finns ett extrarum dit man kan dra sig tillbaka och ta igen sig ett tag. (Nakita, Irland; Andrea och Isaac, Malta)

Lärarna delar ut olika typer av material anpassat efter elevernas behov. Man

får extra tid på sig om man behöver det. (Dénes, Ungern; Maros, Slovakien)

Jag har en assistent i klassrummet som hjälper mig att förstå och som förklarar lektionerna. (Mathilde och Thelma, Frankrike; Jade och Lucas, flamländsktalande delen av Belgien)

Man anordnar muntliga prov istället för skriftliga. (Jade och Lucas, flamländsktalande delen av Belgien)

Det finns en särskild blindskriftskrivare på skolan så alla prov finns i blindskrift. (Georgs, Lettland)

Det går att dela upp rummet i två delar så att det blir tystare zoner. (Casper, Danmark)

Det är 25–30 elever i klassen, vilket är lite för mycket för mina behov. Ibland uppfattar inte min tolk det som sägs, men mina vänner förklarar vad det är som händer. (Eelis, Finland)

Ökad förståelse:

Jag tror att folk tänker alldeles för lite på handikapp. Vi pratar om handikapp utan att veta något om det lidande som ligger bakom ordet. Vi måste föreställa oss själva i deras situation. Folk bör försöka förstå och hjälpa handikappade att få ett bättre liv. (Lorenzo, Italien)

Det budskap som jag vill förmedla är att när personer utan funktionsnedsättningar förstår att de är omgivna av personer med funktionsnedsättning vill de ta hand om dem som om de vore deras syskon. (Matteo, Italien)

Bättre förståelse leder till mindre mobbning. Samhörighet förebygger mobbning. (Lillý, Island; Elisabeth, Estland)

Man bör inte generalisera: Om jag uttrycker ett behov betyder inte det att det fungerar på samma sätt för alla blinda. (Tova, Sverige)

Figur 4. Intervju med Darnell With från Nederländerna

5. Att få bli fullvärdiga samhällsmedborgare

Det femte budskapet, *att få bli fullvärdiga samhällsmedborgare*, handlar om hur viktigt det är med inkluderande undervisning för att man ska kunna integrera sig i samhället.

- För att kunna integreras i samhället måste man vara integrerad i den vanliga skolan.
- Målet är att alla ska hitta sin plats i samhället.

Ungdomarna ansåg att alla elever måste gå i skolan tillsammans för att sedan kunna leva tillsammans. De hävdade att detta var det första steget mot social inkludering. Ju yngre eleverna är när de möts, ju bättre lär de sig ömsesidig tolerans och att respektera olikheter. Redan i tidig ålder lär de sig att kommunicera, uppskatta och utbyta olika erfarenheter och att hitta styrkorna istället för att fokusera på svagheter. De lär sig i skolan att de ska bedömas efter vad de kan göra och inte för sin funktionsnedsättning eller för hur de ser ut. Detta innebär inkludering inte bara i den vanliga undervisningen utan även i fritidsaktiviteter. Ungdomarna sa att

de genom att gå i samma skola kommer att ha lättare att hitta sin plats och bli inkluderade i samhället.

Exempel från delegaterna

För att bli integrerade i samhället måste vi vara integrerade i den vanliga skolan. (Andrea och Isaac, Malta; Nathan och Loïse, Schweiz; Mathilde och Thelma, Frankrike; Adriana och Mandy, fransktalande delen av Belgien; Darnell och Vincent, Nederländerna; Jade och Lucas, flamländsktalande delen av Belgien)

Alla bör kunna delta i alla lektioner, och alla lärare bör hjälpa till så att det är möjligt. På så sätt blir det lättare för oss att komma ut på arbetsmarknaden. (Amund och Helene, Norge)

Jag anser att vi måste gå i skolan tillsammans. För i samhället är vi också tillsammans. Om vi går i skolan tillsammans vet vi redan hur vi ska leva tillsammans. Eftersom det är något vi lär oss för livet. Tack vare de här resurserna lär vi oss att bli självständiga. Tanken är att alla ska hitta sin plats i samhället. (Adrià, moderator, Spanien)

Alla måste kommunicera och delta och dela sina erfarenheter med varandra. (Paul, Tyskland)

AVSLUTANDE KOMMENTARER

Resultaten från hearingen och *Luxemburgrekommendationerna* går i linje med, och kompletterar, andra officiella europeiska och internationella dokument inom området specialpedagogik och inkluderande undervisning.

De fem budskapen är exempel på de ungas beskrivningar av sin utbildningssituation, liksom deras förslag på förbättringar. Dessa budskap ger på ett väldigt konkret och praktiskt sätt en beskrivning av ett antal begrepp som brukar tas upp inom forskning om inkluderande undervisning. Ungdomarna betonade att inkluderande undervisning handlar om mänskliga rättigheter och kretsade i sina diskussioner kring viktiga ämnen som normalitet, tolerans, respekt och samhällsmedborgarskap. De beskrev även vad universell design betyder för dem och varför kamrathjälpare/kamratstöd, kooperativt lärande och individualiserade utbildningsprogram har en sådan positiv inverkan på deras utbildning.

De unga eleverna sa att det är viktigt att man lyssnar på vad de tycker när beslut som rör dem ska fattas. För att uppnå inkludering i praktiken måste praktiska åtgärder vidtas i samarbete med alla berörda aktörer. Lärare och skolledare bör arbeta tillsammans för att åstadkomma inkludering, eleverna i klassen bör hjälpa varandra, lärarna bör få utbildning om hur de kan skapa den bästa undervisningen för alla och hur du kan stödja varandra, stödlärare bör hjälpa till, inte utföra arbetet i elevernas ställe, och alla aktörer bör fokusera på att hantera situationen, inte agera som om den skulle vara ett problem.

Delegaterna betonade att även om de är bekymrade över praktiska detaljer så är attityder och fördomar det som de upplever som det största problemet.

De tyckte dock att lärare och klasskamrater oftast brukar vara toleranta och visa förståelse för deras funktionsnedsättning förutsatt att de har fått tid på sig att sätta sig in i situationen. Undantag var väldigt ovanliga.

Man bör koncentrera sig på att öka kunskapen om funktionsnedsättningar så att så många som möjligt vet vilka behov och förmågor personer med funktionsnedsättning har. Det är viktigt att inte generalisera. Bara för att något fungerar för en person med funktionsnedsättning betyder inte det att alla elever med funktionsnedsättning är likadana.

Till sist handlar inkludering inte endast om personer med funktionsnedsättning utan även om personer med olika bakgrund. En del unga deltagare vittnade om att de utsätts för dubbel diskriminering både för att de har en funktionsnedsättning och för att de kommer från en annan kulturell grupp än de andra i klassen eller för att de har invandrarbakgrund.

Luxemburgrekommendationerna presenterades på ministermötet i rådet (utbildning, ungdom, kultur och idrott) den 23 november 2015 och för utbildningskommittén den 2–3 december 2015 för att tas i beaktande och ligga till grund för eventuella vidare åtgärder.

Figur 5. Deltagare i den europeiska hearingen

SV

Sekretariatet:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kontoret i Bryssel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

